سیاسەت و دەروون لە دەسەڵاتی کوردیدا … محەمەد تەها حوسێن

ئەم (کۆان و کارتل*)ە مرۆییانەی وڵاتی ئێمە کە بە هەڵە پێیاندەوترێ حزبی سیاسی لە جیاتی ئەوەی سیاسەت بە پڕۆسێس و ئەرکێکی ئەخلاقی تێبگەن ڕێك بە تەکتیك و فێوفێڵ و خەڵەتاندن لێی حاڵی بوون، ئەم تێگەیشتنە لە سیاسەت خۆپەڕاندنەوەیەکی بەردەوامە لە بەری خزمەتکردن بە (کۆ) وەك (کۆمەڵگە، نەتەوە، میللەت) بۆ بەری خزمەتکردنی بە (خۆ*) وەك (نێرگزیەت و ئایدیەویەت و شەهوانیەتی ئەوپەڕگیر*).

مانای ڕاست و درووستی سیاسەت تەنها و تەنها هوشیارییەکی عەقلانییە سەرەتا لای (تاك) بۆ ئەوەی بگاتە ئارامی و هاوسەنگی دەروونیی و کۆمەڵایەتی و خۆناسینێکی وجودیانەوە لە کۆمەڵگەیەکی بەیەکەوە ژیاو و ئارامدا، دواتر لای (کۆمەڵگە) بۆ ئەوەی لە نێو کۆمەڵگەکانی مرۆڤستاندا بکەوێتە ڕەد و بەدەڵێکی هاوسەنگ تاوەکو بە نوێنەرایەتی کردنی لە لایەن ئۆرگانێکی دەسەڵاتیی ڕاستەقینەی هەڵبژێردراوەوە ئەرك و کردارە دیپلۆماتیکەکانی لە چوارچێوەی سیاسەتێکی خزمەتگوزاردا بباتە ڕێوە.

ڕاستیان وتووە کە سیاسەت هونەرە، چون هونەر وێناکردن و ڕامانە خەیاڵیەکانی کەسانێکە هزریان لە خۆیانەوە بپەڕێتەوە و سنووری (خۆ) یە نێرگزیەکانیان تێپەڕێنێ و دنیای دوور و نزیك بە هەرچی پێکهاتەکانی (ژیان و ژیاوە) وە هەیە لە تابلۆیەکی هونەری باڵا و جوان بئاخنێ، سیاسەت بەدەر نیە لە هەست و شعور کردن بە جوانیی، بەدەر نیە لە جوانناسی، بەدەر نیە لە جوانبینی و جوانهزرین و جوانبیستن و جوان چێژبردن، سیاسەت بە مانا ئەخلاقیە زانستیە مۆدێرن و ئینسانیە باڵاکەی بەدەر نیە لە ئاکار و ڕەوشت و بەدەریش نیە لە هونەری سازکردن و ڕەخساندنی ژیان لە ژینگەیەکی ئارام و پڕ جوولە و داینەمیکدا.

ئەوانەی سیاسەتیان ناشیرین و قێزەون کرد و بەردەوامن لەم کردارە لادراوانەیان ئەو تاکە ناهاوسەنگ و نائارام و ناهوشیار و نابەرپرسانەن کە خۆراك و زەخیرەی حەز و مەیل و ئارەزوو و هەوەسە نێرگزیی و (پارانۆیی و سایکۆپاسیەکان*) لە هەرا و ناڕێکی و بەڕەڵایی و فێڵکردن لە خەڵك و ئازاردانی بەردەوامیان دەدۆزنەوە.

ئەوەی لەم سەرزەمینەی ئێمە دەگوزەرێ بە هیچ پێوەرێك سیاسەت نیە، کەشێکی پیسبوو و بەردەوام پیسکراوی نا ئاسایی و نا هاڕمۆنیکە ئەوانە تیایدا کاراکتەری دیارن کە زۆرترین و فراوانترین ڕووبەری ژینگەکە پیس دەکەن و دەستیان بەسەریدا دەکشێ و توانای بەرهەمهێنانی زۆرترین بۆ و قەوارەی پیسی و ترسیان هەیە، هەرگیز سیاسەتی ڕاستەقینە بیر لە پیسکردنی کەش و ژینگەکان ناکاتەوە و بگرە لێیشی نازانێ، ئەرك و ئیشی سیاسەت ڕێکخستن و بەڕێوەبردن و هەوڵدانە بۆ هێنانە ئارای زیاترین ئارامیی و زۆرترین هاوسەنگیی دەروونیی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و کولتووری و دینیی، ئەوەی لای ئێمە ڕوودەدا بە جەختکردنەوە لەسەر دەستەواژەی (ڕوودەدا) جەنگێکە لەجۆرێکی تر، بەیەکداهەڵشاخینی غەریزە و حەزەکانی شەهوانیە تێرنەبووەکانە کە هیچ سنوورێکی عەقڵیان لێ دیار نیە و تەنانەت لە بایەخی هێنانە ئارای تاك و کۆمەڵگەی هوشیار و عاقڵیش نین و بگرە لە شیکردنە و لێکدانەوەی مێژووی کار و هەڵسووڕانیان وەك نمایشکارێکی سیحربازانە و سەرەتایی سیاسەت دەردەکەون، بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە هەر هەوڵێکیش لە ئارادا بێ بۆ دامەزراندنەوەی ئەم بارە شێواو و شڵەژاوە ئەوان بە مەترسیی بۆ سەر حەزە ئەهریمەنیەکانیانی دەزانن و هەر بۆیەش دژمنایەتی ئەم هەوڵانەیان بە ئاشکرا پێوە دیارە.

من پێشتریش زۆر لەسەر ڕۆڵی پەروەردە و فێرکردن و و فێربوون نووسیومە و ئیشی ئەکادیمییم لە بارەیانەوە کردووە، هەر ئەوە نیە هەنگاو یا هەڵوێستێکی ناشیاوی دەسەڵات بەدەستەکانی ئێرە وروژاندبمی، خۆ ئەگەر لە ڕەفتارێکی ناسیاسیانە و نا عەقلانیانەشیان بیرم بگەڕێتەوە سەر بایەخی ئەم پڕۆسێسانە ئەوە باشتر، چون بەردەوام ئەوان(دەسەڵات بەدەستان) هەڵەی گەورە گەورە بەرانبەر تاك و کۆمەڵگە و ئۆرگانە لەبەر یەکترازاوەکانیان دەکەن، تادێ زیاتر و زۆرتر کەلێنە لەیەکتر پچڕاوەکان دەکەن بە قەڵش و دابڕانی گەورەتر.

ئەم کارتلە بەرهەمهێنەرانەی (ناڕێکیی و نەزانیی) بەردەوامن لە سیاسەتکردن بە مانا خەڵەتێنەر و فێڵاوییەکەی بەو شێوەیەی کە خەڵك یا کۆمەڵگە لایەنێکی (دژ) یا (بەرانبەر) بێ و چەندە لە خشتەی بەرن و فێڵی لێبکەن ئەوەندە کارامەییان لە کاری سیاسیدا وەدیار دەکەوێ، خەڵەتاندنی خەڵك لەوانەوە دەردەچێ کە (دژی گەل) ن و نەتەوە و کۆمەڵگە بەوە تێگەیشتوون چەندە لاڕێی کەی و بیگەوجێنی ئەوەندە باری سەر شانیی دژگەلەکان سووك دەبێ و لە بەرانبەر ئەم

بوونەوەرە لاواز و لەرزۆکە گەورە دەردەکەون.

خەڵەتاندن مێژوویەکی درێژی لە هزری سیاسەت و دەسەڵاتدا هەیە، دیماگۆگیەت* چەمك و ناوە دیارەکەی ئەم کەچڕەفتارییە سیاسیەیە کە تاوەکو ئێستا لە زۆربەی دنیا دەسەڵاتبازان پیادەی دەکەن و لای خۆشمان ڕۆژانە داهێنانی گەورە لەم هزرینە سیاسیە پاسیڤە بەدیدەکەین، هەلپەرستیی لە بەڕێوەبردنی نێرگزیانەی دەسەڵات و سیاسەت لەم هەرێمەی ئێمەدا ڕۆژێك (پێشمەرگە) پیرۆز دەکا و بەو بوونەی دەچوێنێ کە ئایکۆنێکی هەرە پیرۆزە و ئینجا دەیبەنە پێشەوە بۆ پیاهەڵدان و پێدا خوێندن و لیستی مووچە و ….تاد، و ڕۆژێك (مامۆستا) وەك پشوودرێژێکی مێژوویی!! و هەروەها لە ستایشکردن و پێداهەڵدانێك کە هەر ئەوانن فێری هەموو شتێکمان دەکەن و وڵاتەکەمان دەبەنە ئاستێکی پێشکەوتوو و ئینجا لە پاش و پێش و شوێنگۆڕکێی لیستی مووچەدا بە ئارەزووی خۆیان هەڵبەز و دابەزیان پێدەکەن، ڕۆژێکیش (پۆلیس و کەسانی ئاسایش) دیسانەوە لە پیرۆزیی و پاراستنی نیشتمان و فەراهەمکردنی ئارامییدا، و ڕۆژێکی تریش (کارمەندانی تەندرووستی) لە دابینکردنی کەش و دۆخێکی ساغ و بێخەوش لە نەخۆشی هەم بۆ تاك و هەمیش بۆ کۆمەڵگە.
ئەم کەس و ئۆرگانانەی سەرەوە و هیتریش کە ناومان نەهێنان گشتیان پێکهێنەری گرنگن لە پێکهێنانی کۆمەڵگەیەکی پتە و ساغدا و هەر هەموویان بەیەکەوە لەگەڵ یەك و بۆ یەکتر و لە نێو یەك لە کاردان و هیچیان توانای لێکەمکردنەوەی ئەوانی تری نیە و هیچیشیان بەسەر ئەوانی تریەوە نیە، چون لە کۆتاییدا هەموویان ئۆرگانی پێویستن بۆ پێکەوەنانی کۆمەڵگە بە جەستە و دەروون و ڕۆحێکی ساغ و زیندوو.

بەڵام ئەوەی سەیر و سەمەرەیە لە بەڕێوەبردنی ئەم ئۆرگانانە، ئۆرگانە بە نێو سیاسیە دەسەڵات بەدەستەکەیە کە لە حزبی سیاسی و لە حکومەتی هەرێمدا خۆیمان بەردەوام پێدەناسێنێتەوە، ئەم کارتلە سیاسیە(کارتل بە مانا سەرمایەدارییەکەی نا بەڵکو بە وەزیفە مشەخۆریەکەی) ئەرکەکانی حکومەتکردن تا ئێستا نازانێ و ئەوەی کە دەشیخاتە ڕوو ئەنجامێکی لەسەر ڕێککەوتووی ئەندامانی کارتلە و خۆیان ڕازی دەکا نەك خەڵك بە گشتی، یا ئەوەتا ئەمڕۆ نازی گرووپێك یا دەستەیەك ڕا دەگرێ و زۆری تر تووڕە دەکا و بە پێی هەلومەرجە بازاڕیە ڕەشەکە فریودەرانە مامەڵە لەگەڵ توێژ و دەستەکان دەکات.

ئەم یاریە شەڕانگێزییە جۆرێکە لە دژکاریی دەروونی و تەنانەت جەستەیی و هەر جارەی بۆ خۆشکردنی بەزمی دەروونپەرێشانە سیاسیەکانە و بە هۆیەوە یاری بە توێژگەل و دەستەی جیاجیا دەکەن،

یا ئەوەی کە لە مەیدانی سیاسەتی نێو دەوڵەتی و هەرێمی دەیدۆڕێنن لە نمایشێکی دیماگۆگیدا (دەیخەنە) سەر خەڵك و (دەیگوازنەوە) دۆخێك وەك سەرکەوتن و پاڵەوانبازی نیشانیانی دەدەنەوە، ئەم جۆرە (ستراتیژ)انە نەستین چون نەزانانە ڕەفتاری سیاسیمان بۆ دەردەخەن و پێیانوایە بەم فێڵبازی و لە خشتەبردنە خەڵك لاڕێ دەکەن و مەترسیەکانیان لە خۆیان دوور دەخەنەوە، ئەمە لە کاتێکدا لەسەر ئاستی کەسیی دەچنە چوارچێوەی ستراتیژی نەستییی دەروونی و هەم خۆیانی پێ ڕازیدەکەن و هەمیش ئاستی گەشەی مەعریفی و کولتووری خۆیان بۆ دەرەوەی خۆیان لە ڕەفتارەکانیانەوە نیشان دەدەن.

– (بیانووهێنانەوە-justification) دیارترینی ئەو میکانیزمە دەروونیانەیە کە دەسەڵاتدارانی ئەم هەرێمە بەردەوام لە بەرانبەر خەڵکی خۆیان دەیخەنە ڕوو، هەڵبەتە لە سایکۆلۆژیای قووڵایی دەروونشیکاری و میتۆدەکانی دیکەشدا بیانووهێنانەوە جۆرێکە لە بەرگریکردن لە (خۆ) لەبەرانبەر کەسێك یا کەسانێك لایەنەکەی تر ڕەفتارێك یا جوڵە یا هەڵوێستێکی هەڵەی گرتبێتە بەر و بیەوێ (خۆ) ی لە لێپرسینەوە ڕزگار بکا، ئەم فێڵە دەروونیە ڕاستیەکمان بۆ دەردەخا کە بابەتێك لە ئارادایە وەك خۆی بە ڕێك و درووستی ڕوونادا و ناچێتە ڕێ.

لە عەقلیەتی دەسەڵاتخوازی ئەم کارتلە ئۆلیگارشیانەی لای خۆمان سیاسەتی بیانووهێنانەوە و پینەکردنی هەڵە و فێڵەکانیان بووەتە بەشێك لە کولتووری سیاسیان و قەناعەتی ئەوەی لا درووستکردوون کە درۆکردن و بیانوو چەندە لێیان زیرەك بی ئەوەندە تەمەنی سیاسیت لەم کاولاشەی ناوی حکومەتی هەرێمە درێژتر دەبێتەوە.

– (میکانیزمی دژکار- aggression) یش لەو شێوازە بەرگریە دەروونیانەیە ئەوان دەیگرنە بەر بۆ ئەوەی بۆ دەرەوەی خۆیانی بسەلمێنن کە مەترسی جۆراو جۆر لە ئارادان هەر بۆیە کاتێك توندووتیژی ئۆرگانیزەکراو زۆر دەبێ و فڵان و فیسار سزا دەدرێن لە پێناوی ڕاگرتنی ئارامیە و دۆزێکی گرنگتر هەیە لە دیموکراسی و ئازادی و سەربەستی ئەویش نێوی کوردایەتی یا کوردستانە هەر بۆیە بوارەکان بە توندوتیژی لە ژێر ناوی شەرعیەتی شۆڕشگێڕی و قۆناغی ڕزگاری و ....تاد نێو زەد دەکەن.

– (گەڕانەوە و خۆدزینەوە)ش یەکێکی ترە لەو میکانیزمە دەروونیە بەرگریانەی دیسانەوە حکومەتی هەرێم و حزبەکان دەیگرنە بەر بۆ ئەوەی هۆشی کەسەکان لە جیاتی ئەوەی بۆ زەمەنەکانی ئێستا و داهاتوو ببەن بەرەو ڕابردوویەك کە تیایدا تەنها سۆز و نوزانەوە و

سەردوولکە چالاکن و بەمەش دنیایەك خزمەت بە خۆیان دەکەن چونکە مێگەل و نێرگەلی زۆر لە ئێستا دادەبڕێن و بە ڕابردوویەکی بەسەرچووی دوور بێهۆشیان دەکەن یا هەمیشە هەوڵی بەرهەمهێنانەوەی ئەم ڕابردووەیان دەدەنەوە، ئەم میکانیزمە ڕەگی لە کولتوورەکەماندا هەیە و ئەوان تەنها گیانی دەخەنەوە بەر.

– (لەبیرچوون) یش چالاکترین میکانیزمی دەروونیە هەم لای دەسەڵاتوانی کورد بە تایبەتی و هەمیش لای تاکی کورد بە گشتی، چون بیرچوونەوە پڕۆسێکی عەقلیە جاری وا هەیە عەقڵ بۆ ڕزگار بوون لە زانیاریە ناخۆش و زیانبەخشەکان پێیهەڵدەستێ و شێوازی پەروەردەی تاکەکان ڕۆڵ دەبینێ لە توانای تاکەکان بۆ مامەڵە کردن لەگەڵ ئەم جۆرە زانیاریانە، جاری واش هەیە ئۆرگانەکانی بە کۆمەڵایەتیبوون یا کولتووری کۆمەڵگە لە بواری بەرهەمهێنانی مەعریفەدا چالاك نیە و خەسڵەتێکی گشتی بەسەر کۆمەڵگە و تاکەکانیدا دەسەپێنێ بە هۆیەوە یادگەیان لاواز دەبێ و یادەوەرییەکانی پڕن لە زانیاری لە بیر دەچنەوە، ئەم جۆرەیان لای خۆمان چالاکە و خزمەتێکی بێپایان بە دەسەڵاتخوازان دەکات.

هەموو ئەم میکانیزمانە لە دەسەڵاتی کوردی خۆماڵیدا ڕۆژانە بەکاردەبرێن و دووبارە دەبنەوە هەر بۆیە هەمیشە توێژەکانی مامۆستا و پێشمەرگە و کارمەندانی تەندرووستی و پۆلیس و فەرمانبەر و کارمەندانی بوارەکانی تر دەمێ دڵخۆشن و دەمێکیش تووڕە، دەمێ ڕازین و دەمێکی تر ناڕازی، دەمێ دەوام دەکەن و دەمێ بایکۆت، دەمێ بەرچاون و دەمێ بزر، ئەم جۆرە مامەڵە فڕۆاویانە یاریەکی دیماگۆگیانەیە لە (دژ) کۆمەڵگە و تاکەکانیەتی نەك لە(خزمەت) یان.

سیاسەتی ڕاستەقینە و دەروونی هاوسەنگی سیاسەتوان (خەڵك) بەو ئامانجە دەزانێ هەرچی هۆکار هەیە دەبێ بیخاتە (خزمەت)ی نە (دژ) ی، دیبلۆماسیەت و سیاسەتی شەڕانگێز لە دۆخە زیندەگیە کۆمەڵایەتیە نا ئارامەکان دەردەکەون نەك بۆ هێنانە ئارای کۆمەڵگەیەك مافی هەرچی تاکەکانی هەیە بێتە دی، سیاسەتکردنی کوردی هەمان سیاسەتکردنی کەسێکە بە کەسێکی تر، هی گرووپێکە بە گرووپێکی تر، سیاسەتکردن لێرە مانای (ڕەزیل و سوککردن) دەدا نەك ئیدارە و کارگێڕی. (فڵانە کەس و فیسارە توێژم سیاسەتکرد) واتە لە ڕێز و شەوکەتم هێنایە خوار، ئەمە تێگەیشتنێکی شاراوەی سیمبوولیکیە دنیایەك مانا دەداتە دەست.

دەسەڵاتوانانی ئەم هەرێمە بەم ڕەفتار و هەڵوێستە ناسیاسیانەیان پێماندەڵێن:-

• ئێمە ڕاسپێردراوین تا لایەك بە لایەکدا دەکەوێ لە شەڕی دەسەڵات و هەژموونی نێودەوڵەتی و ئیقلیمی لەم نێوەدا تەنها خۆمان

بەڕێوەبەرین و هاوسەنگیەکانی شەڕەکانی بە وەکالەت ڕاگرین.

• پەروەردە و گەشەی مرۆیی هیچ گرنگییەکی لای ئێمە نیە بۆیە ڕابواردن بە زانکۆ و خوێندنی باڵا و پەروەردە و مامۆستایان یاریەکەمان بۆ خۆشتر دەکا.

• هەر ڕێژەی توێژێك دێنینە پێش یا دەبەینە پاش جگە لە هەلومەرجی سیاسەتبازی خۆمان و گونجانی پەیوەندییە بەرژەوەندخوازەکانمان چیتر نیە.

• خەڵکینە خۆتان مشەوەش مەکەن ئەوەی ئێمەی ڕاگرتووە باڵانسە هەرێمی و نێو دەوڵەتیەکانن نەك شان و شکۆی نەتەوەییمان.

• ئێمە هیچ ستراتیژێکمان نیە نێوی بنیاتنانی تاك و کەسی کوردی بۆ لە ڕووی دیموکراسی و مەعریفەی مەدەنیەوە، چون دەرکەوتنەوەمان ئەمجارە هەڵکەوت و داکەوتێکی نێودەوڵەتی بوو نەك خەباتێکی سیاسیی هاوسەنگ.

• ئێمە لە کەمپێکی گەورەی ئینسانییدا دەیبەینە سەر و ئامانج نەشڕوانی سیاسەتی دەولییە، چیتر گوشاری بە سیاسییکردنیمان مەخەنە سەر و ناتوانین و ناشمانەوێ بیکەینە بارێکی سیاسی.

---

*کڵان: کۆمەڵە مرۆییە هەرە سەرەتاییەکانن کە لە دژی ئاژەڵە دڕندەکان یەکیان دەگرت.

*کارتل: یەکگرتنی کۆمەڵێك بەرهەمهێنن لە یەکێتیەکی هاوبەرژەوەنددا.

*خۆ: خود.

*ئایدەویەت: لە ID ی فرۆیدەوە هاتووە، واتە ئەمباری غەریزەکان.

*دیماگۆگی: ساویلکە خەڵەتاندن.

*پاڕانۆیی: ئەو کەسە نەخۆشانەن هەمیشە وادەزانن ستەمیان لێکراوە، هەمیشە بە گومانن لە دەوروبەر.

*سایکۆپاس: کەسە دژە کۆمەڵایەتیەکانن.